

”Där har vi ett problem, vi borde bli bättre
på det”

*Förskollärares och barns syn på barns delaktighet i pedagogisk
dokumentation*

Emma Sundqvist Risberg

Förskollärare 2019

Luleå tekniska universitet
Institutionen för konst, kommunikation och lärande

”Där har vi ett problem, vi borde bli
bättre på det”

Förskollärares och barns syn på barns delaktighet i pedagogisk
dokumentation

"There we have a problem, we should get better at
it"

Preschool teachers and children's views on children's participation in
pedagogical documentation

Emma Sundqvist Risberg
2019

Handledare: Anna Öqvist
Förskollärarexamen, grundnivå, 210p
Institutionen för konst, kommunikation och lärande

Abstrakt

Syftet med examensarbetet var att analysera vilka möjligheter barn ges till delaktighet i den pedagogiska dokumentationen. Studien tar sin utgångspunkt i det sociokulturella perspektivet där kvalitativa forskningsintervjuer med tre förskollärare och sex barn från tre olika förskolor har genomförts. Resultatet visar att förskollärarnas kunskap och erfarenheter av pedagogisk dokumentation skiljer sig åt vilket ger konsekvenser för barns delaktighet i verktyget. Det visar att förskollärarna ofta använder dokumentation och pedagogisk dokumentation synonymt samt att de har olika uppfattningar om hur barnen är delaktiga i verksamhetens pedagogiska dokumentation. Resultatet visar även att barnen upplever en frånvaro av delaktighet i verksamhetens pedagogiska dokumentation. Pedagogisk dokumentation som förskollärarna beskriver att barnen är delaktiga i beskriver barnen ointressant och upplever att den tillhör någon annan.

Nyckelord: Barns delaktighet, Dokumentation, Förskola, Pedagogisk dokumentation, Sociokulturellt perspektiv, Systematiskt kvalitetsarbete

Förord

Först och främst vill jag tacka alla som deltagit i studien, utan er hade det inte blivit något arbete. Jag vill rikta ett tack till handledaren för hjälpen att komma framåt i arbetet. Tack till familj och klasskompisarna i handledningsgruppen för stöttande och peppande ord när det känns tungt. Tack till min sambo som tror på en i alla lägen och tack till mig själv som inte gav upp när livet hände på sidan om och inte alls visade hänsyn till att jag var mitt i mitt examensarbete. Tack till alla för detta gjorde det möjligt att slutföra arbetet!

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställningar	2
3. Bakgrund	3
3.1 Förankring i lagar, förordningar och styrdokument.....	3
3.2 Systematiskt kvalitetsarbete i förskolan	4
3.3 Pedagogisk dokumentation.....	4
3.3.1 En historisk tillbakablick.....	4
3.3.2 Genomslag i den svenska förskolan	5
3.3.3 Dokumentation och pedagogisk dokumentation	5
3.4 Barns delaktighet i pedagogisk dokumentation.....	6
3.5 Dokumentationsmetoder.....	7
3.6 Studiens teoretiska ansats – Det sociokulturella perspektivet.....	9
3.6.1 Mediering	9
3.6.2 Appropriering	9
3.6.3 Interaktion och kommunikation	10
4. Metod.....	12
4.1 Urval	12
4.2 Kvalitativ forskningsintervju.....	12
4.3 Genomförande	13
4.4 Etiska överväganden	14
4.5 Bearbetning, tolkning och analys	15
5. Resultat	16
5.1 Hur beskriver förskollärare att verksamheten ger barn möjlighet till delaktighet i den pedagogiska dokumentationen?	16
5.1.1 Pedagogisk dokumentation som ett verktyg för dokumentation, utvärdering och planering av verksamheten.....	16
5.1.2 Pedagogisk dokumentation som ett verktyg att synliggöra.....	17
5.1.3 Barns delaktighet i pedagogisk dokumentation, olika innebörd i olika sammanhang	18
5.2 Hur upplever barn att de är delaktiga i den pedagogiska dokumentationen?.....	19
5.2.1 Frånvaro av delaktighet.....	19
6. Diskussion.....	21
6.1 Metoddiskussion	21
6.2 Resultatdiskussion.....	23
6.2.1 Förskollärarnas olika kunskaper ger konsekvenser för barns delaktighet.....	23

6.2.2 Barnen upplever frånvaro av delaktighet i den pedagogiska dokumentationen	24
6.3 Implikationer för yrkesuppdraget	26
6.4 Förslag till fortsatt forskning	26
Referenser och Bilagor	

1. Inledning

Under slutet på 1990-talet kom Skolverket med upprepande kritik om kommunernas brister i arbetet med uppföljning och utvärdering av förskolan (Håkansson, 2017). Kritiken riktades framförallt mot en avsaknad av dokumentation av det systematiska kvalitetsarbetet. År 2011 infördes i förskolans läroplan ett nytt kapitel kring uppföljning, utvärdering och utveckling där det tydliggjordes att varje förskole enhet kontinuerligt och systematiskt ska planera, följa upp och utveckla verksamheten där all personal ska vara med i det konkreta genomförandet och barnen ska ges möjlighet att delta i arbetet (Skolverket, 2011; Håkansson, 2017). I samband med detta gav Skolverket ut ett stödmaterial om pedagogisk dokumentation där syftet var att stödja det systematiska kvalitetsarbetet i förskolorna vilket upplevdes som ett svårt arbete av många förskollärare (Skolverket, 2012). Skolverket lyfter vidare att det är av särskild vikt att både vuxna och barn är delaktiga i att dokumentera verksamheten samt samtalar och reflekterar kring det som dokumenteras. Det ses som avgörande för att arbetet med pedagogisk dokumentation ska kunna medverka till att utveckla verksamheten. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) menar dock att trots vuxnas strävan efter att fånga barns perspektiv genom dokumentation, intervjuer och videoinspelningar blir barns delaktighet sällan en pedagogisk fråga. Många vuxna saknar den kunskap och de verktyg som behövs för att kunna analysera och tillämpa kunskapen från dokumentationen och på så sätt förlorar barn sin möjlighet till att påverka genom delaktighet.

Eidevald (2017) riktar även kritik mot pedagogisk dokumentation där den beskrivs som svårt för förskollärarna att genomföra i praktiken och att den tycks utgå från ett intresse som endast vissa barn visat vilket riskerar att exkludera de barn som inte är aktiva och nyfikna. Under mina VFU perioder men också som vikare i förskolans verksamhet är min erfarenhet att flera förskollärare uttryckt en osäkerhet kring pedagogisk dokumentation och barns delaktighet i verktyget. Detta medför att förskollärare utvärderar hur verksamheten möjliggör barns utveckling och lärande utan barns delaktighet, trots att läroplan för förskolan understryker barns delaktighet i denna process (Skolverket, 2016). Denna studie kommer därför att rikta fokus mot att studera hur förskollärare och barn ser på barns möjligheter till och upplevelser av delaktighet i pedagogisk dokumentation i förskolans verksamhet. Genom detta förväntas studien bidra till att förskollärare kan utveckla en större förståelse för barns delaktighet i pedagogisk dokumentation i förskolan och på så sätt utveckla arbetet i verksamheten.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att analysera vilka möjligheter barn ges till delaktighet i den pedagogiska dokumentationen.

Forskningsfrågor:

1. Hur beskriver förskollärare att verksamheten ger barn möjlighet till delaktighet i den pedagogiska dokumentationen?
2. Hur upplever barn att de är delaktiga i den pedagogiska dokumentationen?

3. Bakgrund

Bakgrunden inleds med att studien förankras i lagar, förordningar och styrdokument. Därefter behandlas systematiskt kvalitetsarbete, och pedagogisk dokumentation i vilken en historisk tillbakablick görs. Bakgrunden fortsätter med en beskrivning av skillnaden mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation, barns delaktighet i pedagogisk dokumentation samt dokumentationsmetoder. Bakgrunden avslutas med studiens teoretiska ansats, det sociokulturella perspektivet.

3.1 Förankring i lagar, förordningar och styrdokument

Barns delaktighet i förskolans verksamhet samt i det systematiska kvalitetsarbetet och i den pedagogiska dokumentationen uttrycks i både styrdokument, lagar och förordningar där vikten av att barn är delaktiga i utformningen och arbetet med dessa tydligt betonas. Skolverkets stödmaterial om systematiskt kvalitetsarbete framhåller att FN:s konvention om barns rättigheter, skollagen samt läroplanen tillsammans utgör grunden för kvalitetsarbetet i förskolan när det gäller barns inflytande och delaktighet (UNICEF, 2009; SFS, 2010: 800; Skolverket, 2015; Skolverket, 2016). I juli 2019 publicerar SKOLFS (2018:50) en ny läroplan som även den betonar barns rätt till delaktighet i förskolan.

År 2020 blir Barnkonventionen en lag med syfte att verka för barns rättigheter och för ett samhälle där barn respekteras. Barnkonventionen lyfter alla barns lika värde och rätt till samma rättigheter där barnets bästa vid beslut som rör barn alltid ska komma i första rummet. Varje barn har rätt till yttrandefrihet samt att tycka och tänka och uttrycka sina åsikter. I alla frågor som rör barnet har varje barn rätt att uttrycka sin mening och bli hörd (UNICEF, 2009).

Läroplan för förskolan (Skolverket, 2016) beskriver att ett av förskolans uppdrag är att utvärdera verksamhetens kvalitet och skapa goda villkor för lärande. Detta förutsätter att barns lärande och utveckling följs upp, dokumenteras och analyseras där verksamheten skaffar sig kunskap om varje barn. Vidare menar Skolverket att utifrån denna kunskap ska utvärdering ske så att förskolan kan ge varje barn de bästa möjliga förutsättningarna för lärande och utveckling. På så sätt blir det även tydligt om verksamheten behöver utveckla bättre arbetsprocesser och om åtgärder behöver vidtas för att förbättra förutsättningarna för barns utveckling och lärande. Skolverket framhåller att all utvärdering i verksamheten ska lyfta barns röster och utgå från ett tydligt barnperspektiv där barnen är delaktiga i utvärderingen.

Skollagen menar att systematiskt kvalitetsarbete på enhetsnivå ska ske under medverkan av förskollärare där barnen ges möjlighet till att delta i arbetet (SFS, 2010:800, Kap 4, 4 §) och att detta ska dokumenteras (SFS, 2010:800, Kap4, 6 §). Skolverket (2016) framhåller att det är förskollärarens ansvar att dokumentation sker systematiskt och kontinuerligt samt att dokumentation, uppföljning, utvärdering och analys består av hur läroplansmålen i det pedagogiska arbetet integreras med varandra. Resultatet av dokumentation, uppföljning och utvärderingar i det systematiska kvalitetsarbetet i förskolan ska sedan användas för att utveckla förskolans kvalitet och därmed barns möjligheter till lärande och utveckling. Skolverket (2016) redogör för hur ”Förskollärare ska ansvara för att varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följs upp och analyseras för att det ska vara möjligt att utvärdera hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål och intentioner” (s. 14)

3.2 Systematiskt kvalitetsarbete i förskolan

Skolverket (2015) beskriver systematiskt kvalitetsarbete i förskolan som en arbetsprocess vilken bygger på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet där likvärdighet och kvalitet blir synligt. Enligt skollagen ska alla förskolor genomföra systematiskt kvalitetsarbete vilket innebär att kontinuerligt och systematiskt följa upp verksamheten (SFS, 2010:800). Förskolorna ska i förhållande till de nationella målen analysera resultaten och utifrån det planera och utveckla utbildningen. Fokus i det systematiska kvalitetsarbetet ligger på en långsiktig utveckling där utgångspunkten är att få syn på utvecklingsområden för att öka måluppfyllelsen (Skolverket, 2015). Skolverket menar vidare att i det systematiska kvalitetsarbetet är allas delaktighet grundläggande, det vill säga att ledning, personal, vårdnadshavare och barn behöver bidra med underlag och synpunkter som synliggör kvaliteten. Syftet är att skapa dialog och delaktighet kring måluppfyllelse samt orsakerna till de eventuella brister som kan finnas i verksamheten. I det systematiska kvalitetsarbetet används pedagogisk dokumentation för att kartlägga verksamheten för att få syn på om verksamhetens kvalitetsarbete leder till en utveckling mot målen samt eventuella utvecklingsområden.

3.3 Pedagogisk dokumentation

3.3.1 En historisk tillbakablick

Pedagogisk dokumentation som arbetsverktyg har sitt ursprung i de norditalienska förskolorna i staden Reggio Emilia. I början av 1990-talet introducerades verktyget på bredare front i Sverige (Lenz Taguchi, 2013; Elfström, 2013). Arbetsverktyget började sin utveckling när förskolor startades i italienska Reggio Emilia efter andra världskriget slut. Med en strävan att förhindra krig och konflikt i framtiden ville man uppfostra barnen antiauktoritärt (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015). Pedagogisk dokumentation blev ett demokratiprojekt med visionen att förskolan, som en plats i samhället, också skulle bli en del av barns rättigheter som medborgare i samhället. På så sätt fick barn högre demokratisk status genom att de sågs som delaktiga medskapare av sin omvärld och kunskap. Demokrati i förskolan handlar om att bli till genom utbyte av tankar, handlingar och teorier där man är en del av ett skapande sammanhang (Elfström, 2013). Det handlar även barns rättigheter till kompetens och delaktighet (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015). Lenz Taguchi (2013) framhåller att i pedagogisk dokumentation inspirerad av Reggio Emilia har normen kring maktrelationen mellan vuxna och barn alltid varit i fokus att ifrågasätta. Denna maktrelation innebär att vuxna alltid kan och vet bäst och har frihet att begränsa och styra barns lärande och liv utan att veta något om vad barn redan förstår, uppfattar, känner, upplever och kan. Reggio Emilia förskolorna ansåg att det var och fortfarande är den viktigaste ojämlikheten i samhället, som oftast glöms bort i teorier, forskningspraktiker och pedagogiker.

Pedagogisk dokumentation i Reggio Emilia förskolorna bestod till en början av observationer av vad som hände och sades mellan barn samt mellan vuxna och barn för att utmana de rådande stadieteorierna (Elfström, 2013). På 1970-talet började pedagogerna experimentera med verktyget och observationerna byttes mot dagboksliknande anteckningar baserat på oväntade händelser som fått pedagogerna att reflektera. Dessa anteckningar blev även underlag för samtal

och planering. Här menar Elfström att "lyssnandets" pedagogik startade, vilket idag benämns för ett Reggio Emilia-inspirerat arbetssätt, där man är lyhörd för det oväntade. Reggio Emilia förskolorna menar att pedagogisk dokumentation inte är objektiv utan har många olika perspektiv och tolkningar. Arbetssättet strävar efter att så många som möjligt, både pedagoger, föräldrar och barn, ska få möjlighet att ge sin syn. På så sätt blir pedagogisk dokumentation utgångspunkten för att förskolan blir en plats där kultur och kunskap skapas genom att olika idéer och frågor samlas och utmanar varandra.

3.3.2 Genomslag i den svenska förskolan

Elfström (2013) framhåller att redan i början av 1980-talet fanns det en väl utvecklad kontakt mellan förskolorna i Reggio Emilia och svensk förskola. Kontakten med och intresset för de norditalienska förskolorna startade då Moderna museet i Stockholm visade två stora utställningar av deras arbete under 1980-talet. Elfström menar vidare att intresset till stor del berodde på att den svenska förskolan delade samma grundsyn på demokratiska värden och respekt gentemot barnet. Det fanns även likheter kring pedagogiska traditioner. I början av 1990-talet fördjupades samarbetet mellan förskolorna då Sverige startade ett kombinerat försöks- och forskningsprojekt (Stockholmsprojektet) där man under cirka tre år prövade arbeta med liknande redskap som Reggio Emilia förskolorna men under svenska förhållanden. Dahlberg och Elfström (2014) menar att pedagogisk dokumentation redan under mitten av 1980-talet, i samband med arbetet kring förslaget till pedagogiska programmet, lyfts som ett verktyg vilket kunde utgöra en pedagogisk resurs. Det var först i arbetet med Stockholmsprojektet som den idén sattes till verket i praktiken. Elfström (2013) framhåller att när Barnomsorg och Skolkommittén i sitt betänkande 1997 skrev fram pedagogisk dokumentation som ett förslag till underlag för utvärdering hade inspiration från Stockholmsprojektet spridit sig och många pedagoger använde redan verktyget ute i de svenska förskolorna. Även om pedagogisk dokumentation har fått ett stort genomslag i Sverige har det också visat sig att det finns olika uppfattningar om vad begreppet står för.

3.3.3 Dokumentation och pedagogisk dokumentation

Engdahl och Ärlemalm-Hagsér (2015) menar att det inte är något nytt fenomen att dokumentera verksamheten och barnen. Däremot är syftet idag annorlunda än tidigare och det blir viktigt att skilja på dokumentation och pedagogisk dokumentation som ibland används synonymt (Svenning, 2011). Svenning framhåller vidare att det som skiljer pedagogisk dokumentation från dokumentation inte är själva dokumentationsmetoden utan *hur* dokumentationen används. Dokumentation blir pedagogisk när den leder till tolkning, reflektion och analys samt när den medvetet används i en pedagogisk process där syftet inte är att finna sanningen utan att synliggöra olika förståelsesätt. Lenz Taguchi (2013) framhåller att pedagogisk blir dokumentationen först när den används till reflektion av vuxna, gärna tillsammans med barn, över det man kan se, läsa och höra i dokumentationen. Det är alltid något som förändras eller förskjuts och får konsekvenser för det fortsatta arbetet i förskolan när reflektion sker kring dokumentationen. Lenz Taguchi menar vidare att arbetet med pedagogisk dokumentation är att synliggöra lärprocesser och främja både vuxnas och barns lärande i pedagogiska praktiker där barnen kan fördjupa sitt utforskande och experimenterande lärande. Där det också blir ett verktyg för vuxna att kunna följa upp, utvärdera och utveckla verksamheten samt sitt eget arbetssätt för att kunna stödja barns utveckling och lärande. Rinaldi (2006) framhåller att tolkning och reflektion av dokumentation är grundläggande aspekter vilka gör det möjligt att

skapa framtida kontexter för lärande. Pramling Samuelsson och Mårdsjö Olsson (2007) betonar att reflektion är en förutsättning för att utveckla kompetens och för att den lärande ska kunna förena praktik med teori. Reflektion blir en del av lärandeprocessen där ett samspel mellan tidigare kunskaper och nya idéer sker. Författarna menar vidare att inom pedagogiska sammanhang används begreppet reflektion ofta på ett onyanserat sätt där begreppet handlar om att tänka och fundera kring situationer och problem vilka tidigare tagits förgivna. Pramling Samuelsson och Mårdsjö Olsson menar utöver det att om vuxna vill reflektera tillsammans med barn behöver barnen vara intresserade, engagerade och finna ett innehåll meningsfullt för att samtala och reflektera kring det.

3.4 Barns delaktighet i pedagogisk dokumentation

Svenning (2011) framhåller att barnperspektiv och barns perspektiv ofta används i arbetet med dokumentation i förskolan för att visa ur vilken utgångspunkt dokumentationen samlats in. Beroende på vilket perspektiv som använts har det betydelse för barns möjlighet att påverka och vara delaktiga. Förenklat sett handlar barns perspektiv om att barns egna uppfattningar och idéer får utrymme och synliggörs. Den syn vuxna har på barn benämns ett barnperspektiv. Halldén (2003) belyser att delaktighet och barns perspektiv på motsvarande sätt är beroende av varandra som förutsätter att vuxna ska kunna ta barns perspektiv för att barn ska bli delaktiga. Vidare menar Halldén att det är en skillnad mellan att inta ett barnperspektiv och att inta barns perspektiv. För att det ska bli möjligt att kunna inta barns perspektiv måste barnen själva ha fått lämna sitt bidrag medan man ur ett barnperspektiv inte behöver information från barnen själva. Johansson (2003) framhåller att oavsett om man är forskare eller pedagog handlar möjligheten om att förstå barns perspektiv i grunden om våra egna perspektiv. Mötet och interaktionen med andra människor är förutsättningen för att kunna förstå dem.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) menar att demokrati ska en konkret betydelse i det pedagogiska arbetet i förskolan där Johannesen och Sandvik (2009) framhåller att barns delaktighet är starkt knutet till demokrati. Genom detta har barns delaktighet fått en större och mer central roll. Diskussionen om barns delaktighet handlar ofta om barns möjlighet till medbestämmande där Johannesen och Sandvik menar att barns delaktighet är så mycket mer än det. I förskolan handlar det om att alla är en del av en gemenskap, där man oavsett åsikt eller inställning blir respekterad och inkluderad där en individs rätt inte ska stå i konflikt med en annan individs rätt.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) lyfter delaktighet som ett värde och pedagogik där båda bygger på etiska ställningstaganden och är ömsesidigt beroende av varandra. I delaktighet som värde får barnen i olika kontext uttrycka sin mening och barn blir här en del av ett sammanhang där deras sätt att förstå och tänka utgör en värdefull dimension. Delaktighet som pedagogik har en djupare innebörd vilket innebär att barns sätt att uttrycka sig och förstå något får en faktisk betydelse genom att det tas tillvara på och skapar både form och innehåll i såväl praxis som forskning. Sheridan och Pramling Samuelsson (2001) belyser vikten av barns möjlighet att påverka sin egen situation och att få uttrycka sina tankar och åsikter. Utifrån detta blir barns delaktighet ett viktigt kriterium för att förskolan ska hålla hög kvalitet. Om barn har rätt att uttrycka sin åsikt måste de också få möjlighet att göra det där förskolan bör vara en plats där barn får delta och genom detta lära sig att deras känslor och åsikter värderas och respekteras. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) beskriver förskolan som en mötesplats

för samhällets och hemmets syn på barn där samhällets växlande värderingar och förändrat sätt att se på barn, barns kompetens samt barns lärande och utveckling avspeglar sig i såväl läroplaner, förordningar, lagar som i forskning om lärandets förutsättningar. Vidare menar Pramling Samuelsson och Sheridan att barns delaktighet bara har ökat historiskt sett där de i dagens läroplan ses som medkonstruktörer i skapandet av kunskap vilket bygger på förutsättningen att de är delaktiga i den egna lärprocessen. Dahlberg, Moss och Pence (2014) framhåller att genom pedagogisk dokumentation kan förskolan skapa en medkonstruerande lärandekultur genom ökad självreflektion där dialog och ömsesidiga relationer är centralt. Detta möjliggör både meningsskapande och delaktighet.

3.5 Dokumentationsmetoder

Idag används olika verktyg för att dokumentera, granska, beskriva och följa upp det som sker i förskolan. En av dokumentationens huvuduppgifter är att säkerställa såväl ”att lyssna” som ”att bli lyssnad på” där valet av dokumentationsmetod får konsekvenser för vad som synliggörs. Även den som dokumenterar påverkar vilka delar som lyfts fram av den helhet som observerats där dokumentationen i sig själv blir en tolkning (Svenning, 2011; Rinaldi, 2006). Wehner Godée (2010) framhåller att verksamheten behöver hitta dokumentationsmetoder och tekniker som stödjer och underlättar det som ska observeras där metod behöver väljas utefter vad syftet är att synliggöra. Dokumentation kan ske genom metoderna anteckning via penna och papper, ljudinspelare, kamera, videokamera samt dator (Wehner Godée 2010; Project Zero Reggio Children 2006). Anteckning med penna och papper kan från början vara en tidkrävande metod men om användaren hittar en fungerande metod och teknik är det en dokumentationsmetod som i alla situationer går att ta till. Personalens anteckningar kan med fördel även sammanställas med barnens målningar och teckningar där det tillsammans bildar en kunskapskälla och ett underlag till reflektion (Wehner Godée, 2010). Därtill beskriver Wehner Godée ljudinspelare som ett medium vilken gör hela upplevelsen starkare genom att separera ljud från andra intryck. Ljudinspelning kan användas vid många olika tillfällen samt att det är den metod barn lättast kan lära sig använda. Kamera som dokumentationsmetod ger möjlighet att till exempel dokumentera en process i förskolan, från utgångsläget till själva händelsen till en avslutningsbild där foto ger barn en möjlighet att få syn på deras egen lärprocess. Foton kan med fördel användas tillsammans med anteckningar vid ihop sättandet av dokumentation (Wehner Godée, 2010). Wehner Godée menar även att videoinspelning är ett starkt medium vilket ger möjlighet till att uppleva både hur man ser ut, låter och rör sig. Observationer via videoinspelning har visat sig vara en utomordentlig metod för att fånga små barns upplevelser och lärande. Metoden medför dock alltid en risk att någons integritet blir kränkt. Dator som metod kan användas för att sammanställa dokumentation från de andra metoderna för att sammanfatta beskrivningar till berättelser.

I arbetet med dokumentation i förskolan blir etik en viktig aspekt där alla ska behandlas på ett sätt som inte kränker deras integritet (Wehner Godée, 2010). Även Skolverket (2012) framhåller etiska överväganden som det bör tas hänsyn till i arbetet med pedagogisk dokumentation i förskolan. Personalen bör prata ihop sig samt komma överens om vilket förhållningsätt den pedagogiska dokumentationen bör ha. Personalen ska ta ansvar över de beslut som tas så att det utgår från vad som är bäst för varje barn där barnen känner sig bekväma och trivs i alla situationer. Även barnen behöver vara delaktiga i det etiska aspekterna i arbetet

med den pedagogiska dokumentationen samt beslut vid dokumentationstillfället och färdigställandet av dokumentationen. Personalen måste också ta reda på och visa hänsyn till om barn vill bli dokumenterade där de bör vara lyhörda för om barn med exempelvis sitt kroppsspråk visar att de inte vill delta. Vidare menar Skolverket att förskolan måste göra etik varje dag, i stunden, där beslut får tas om och om igen utifrån det bästa för alla inblandade. Det som visas och framställs i den pedagogisk dokumentation är bara en liten del av en stor verksamhet, ett tvärsnitt, som bara säger någonting om just nu. Den säger också någonting om vilket synsätt och förhållningssätt den vuxne har men även vilka etiska ställningstaganden som hela arbetslaget gjort. Därför är, menar Skolverket, barns utveckling och lärande starkt sammanlänkat med personalens förhållningssätt och ställningstaganden. Lindgren och Sparrman (2003) argumenterar för att det är viktigt att belysa en etisk aspekt i dokumentationsprojekten i förskolan eftersom de beskrivs som en positiv metod ur ett vuxenperspektiv. Det etiska skydd som exempelvis barn som blir studerade av forskare erbjuds bör även tillämpas på de barn som dokumenteras i förskolan. Särskilt med tanke på all ny teknik som idag används för att dokumentera (Lindgren & Sparrman, 2003; Wehner Godée, 2010). Lindgren och Sparrman (2003) lyfter fram att barn i förskolan har små möjligheter att tacka nej till att delta. Komplexiteten kring dokumentation i förskolan menar de ligger i att förskollärarna utvärderar och analyserar barnens beteenden samtidigt som de förväntas erbjuda barnen omsorg. Författarna menar vidare att i förskolan har det blivit en ny norm att synliggöra och ett barnperspektiv blir i den kontexten ihopkopplat med synliggörandet.

3.6 Studiens teoretiska ansats – Det sociokulturella perspektivet

I det sociokulturella perspektivet står utveckling och lärande i relation till att människans tänkande och kunskaper endast kan förstås och undersökas genom att analysera människans handlingar och språk i relation till de kulturella redskap de använder sig av och de sociala kontexter de ingår i (Jakobsson, 2012; Säljö, 2014a). Lärande och utveckling ur detta perspektiv handlar följaktligen om förmågor som är kulturella till sin natur, som till exempel att resonera abstrakt eller lösa problem, och hur människan utvecklar dessa förmågor. Det vill säga hur människor approprierar (tar till sig) medierande redskap (Säljö, 2014b). I relation till studiens syfte tillför det sociokulturella perspektivet en möjlighet att undersöka pedagogisk dokumentation som ett kulturellt redskap som approprieras genom de medierande redskapen dokumentation vilket ses som ett fysiskt redskap och samtalet vilket ses som ett språkligt/intellektuellt redskap vilka är integrerade i förskolans kontext. Hur dessa redskap används tillsammans med barnen i verksamheten blir avgörande för barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen. Nedanför presenteras studiens teoretiska utgångspunkt.

3.6.1 Mediering

Jakobsson (2012) framhåller ur ett sociokulturellt perspektiv den materiella världen, tanken och medvetandet som en helhet. Detta innebär att den materiella världen påverkar och möjliggör tänkandet genom olika kulturella och sociala redskap vilket innebär fysiska redskap (artefakter) och språkliga redskap. Vid konstruerandet av en artefakt integreras mänskliga kunskaper, insikter, begrepp och erfarenheter i föremålet där artefakten avsiktligt ges vissa egenskaper. Artefakten blir genom detta något människan samspelar med när den agerar där olika artefakter ger olika möjligheter att erfara vår omvärld (Jakobsson, 2012; Säljö, 2014a). Det är via redskap som tankeprocesser kommer i kontakt med omvärlden där både användaren och redskapet ömsesidigt beroende av varandra tillsammans kommunicerar med sin omgivning och på så sätt blir delar av en komplex, intellektuell och sociala kontext (Hundeide, 2006; Säljö, 2014a). Jakobsson (2012) framhåller att en central del av sociokulturellt perspektiv är mediering genom redskap. Med detta menas att försöka förstå hur människan som lärande interagerar med redskapen och hur de i sin tur påverkar och driver lärprocesser. Säljö (2014a) menar att människan med hjälp av fysiska och språkliga/intellektuella redskap hanterar och förstår vår omvärld där redskapen i våra sociala kontexter, till exempel i förskolan, utgör integrerade delar. För att förstå lärande som en del av sociala sammanhang måste *hur* människor utövar tänkande med hjälp av redskap ses och förstås i det sociala sammanhang de agerar där den sociala kontexten och redskapen är de sociokulturella resurserna. I relation till studien ger detta perspektiv möjlighet att analysera verksamhetens dokumentation som ett fysiskt redskap kring vilken förskollärare och barn samtalar och reflekterar vilket ses som ett språkligt/intellektuellt redskap. På så sätt kommer förskollärares och barns tankeprocesser i kontakt med omvärlden via dessa medierande redskap där de tillsammans påverkar och driver både förskollärarnas och barnens lärprocess i den verksamhet de befinner sig genom den pedagogiska dokumentationen.

3.6.2 Appropriering

Säljö (2000) framhåller även en annan central del av det sociokulturella perspektivet vilken är appropriering. Appropriering innebär att människan bekantar sig med och lär sig använda ett

kulturellt redskap och även förståelse för hur de medierar världen (Säljö, 2014b). Detta innebär att lära sig ett intellektuellt redskap samt lära sig behärska ett fysiskt redskap för att sedan kunna använda det för vissa syften och i vissa situationer (Säljö, 2014a). Säljö menar vidare att appropriering kan ses som en process som sker gradvis genom vilken individen gör sig bekant med och lär sig använda redskap i olika verksamheter där individen stegvis skaffar sig större erfarenhet av hur redskapen kan användas på ett givande sätt. I relation till studien kan detta förstås som att pedagogisk dokumentation i förskolan blir ett kulturellt redskap som approprieras i förskolan där den används till ett visst syfte i vissa situationer.

3.6.3 Interaktion och kommunikation

Säljö (2014a) framhåller att mediering inte enbart sker med teknik och artefakter utan även med hjälp av vårt språk vilket anses vara människans viktigaste medierande redskap. Genom språket kan människan i samspelet med andra ständigt låna och byta information, färdigheter och kunskaper samt dela erfarenheter med varandra. Människans kunskap är i stort sett språklig då det ger oss en unik förmåga att skapa och kommunicera kunskap. Säljö (2013) menar att alla samtal är uttryck för mediering och menar genom detta att på sätt och vis blir människor i interaktion med varandra alltid medierande redskap för varandra. Säljö (2000) framhåller att mellan tal och tänkande finns inga tydliga gränser när det gäller kommunikation. I samspel med andra handlar det om att både ge och ta mening där betydelser, innebörder och förståelse är något som produceras och används. Säljö (2000) menar att människor ständigt befinner sig under utveckling och förändring där det i varje situation finns möjlighet att appropriera kunskaper från andra i samspelessituationer. Detta kallas den proximala utvecklingszonen vilken innebär avståndet mellan vad en individ kan prestera ensam och vad den kan prestera tillsammans under ledning eller i samarbete med mer kompetenta individer. Jakobsson (2012) menar att det framförallt fokuserar på situationer där vuxna och barn interagerar och eller samarbetar med varandra i specifika aktiviteter. Jakobsson framhåller dock att mycket pekar på att samtliga deltagare utvecklar sin kunskap och kompetens i dessa situationer eftersom att integrera och samarbeta ofta innebär att presentera, förklara, omformulera, argumentera och tänka om. I sammanhang där människan lyssnar på andra medieras nya tankar vilket kan bidra till att vi ser världen i ett nytt perspektiv och på så sätt approprierar vi nya tankegångar. I relation till studien kan teorin bidra med att analysera den interaktion och kommunikation som sker mellan barn och förskollärare med hjälp av språket kring dokumentationen som ett medierande redskap vilket blir avgörande för barns möjlighet till och upplevelse av delaktighet i den pedagogiska dokumentationen. Detta genom att de får möjlighet genom redskapet att uttrycka deras tankar och perspektiv. Barns delaktighet hänger således ihop med deltagandet i kommunikationen och interaktionen där de genom språket blir medskapare av och delaktiga i förskolans pedagogiska dokumentation där denna även blir en möjlighet till en proximal utvecklingszon.

Jakobsson (2012) menar att människors tänkande och handlingar ur ett sociokulturellt perspektiv måste förstås genom vilka framväxande historiska och kulturella processer människor har tillgång till eller är involverade i. Trots att artefakterna medierar en individs handlingar och tankar så är det framförallt i sociala sammanhang som förmågan att använda dem utvecklas (Jakobsson, 2012; Säljö, 2000). Individen handlar utifrån vad den medvetet eller omedvetet uppfattar att omgivningen tillåter, kräver eller gör möjligt i en viss verksamhet där

de egna erfarenheterna och kunskaperna är utgångspunkten. Detta innebär att handlingar och kontexter bildar varandra. Säljö (2000) menar att relationen mellan redskap och handling inte är mekanisk utan måste skapas då den varierar mellan olika sociala sammanhang. Ur ett sociokulturellt perspektiv måste vad vi gör och kan göra förstås i relation till kontexter och kontextuella villkor. Det vill säga att handlingar och kunskaper måste relateras till verksamheter och sammanhang där handling och kontext inte går att skilja åt utan de ingår i och skapar varandra. Säljö menar vidare att lärande ur ett sociokulturellt perspektiv både handlar om att ha färdigheter och förståelse samt inneha information men också avgöra vilka färdigheter, vilken förståelse och vilken information som är relevant för ett visst sammanhang. I relation till studien kan teorin även bidra till att få syn på hur barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen hänger ihop med förskollärarnas kunskap och hur verksamheten möjliggör detta genom hur förskollärarna agerar och använder pedagogisk dokumentation i verksamheten samt vad verksamheten förmedlar vilket här ses som bidragande faktorer till hur barns delaktighet formas och uppfattas i den pedagogiska dokumentationen i förskolans kontext.

4. Metod

I det här avsnittet presenteras studiens urval, datainsamlingsmetod, genomförande, etiska aspekter samt bearbetning, tolkning och analys. Studiens syfte är att analysera vilka möjligheter barn ges till delaktighet i den pedagogiska dokumentationen i förskolan. Studien utgår från den kvalitativa ansatsen vilken ger möjlighet att studera något på djupet (Patel & Davidson, 2001). Detta innebär för denna studie att genom kvalitativ forskningsintervju fånga hur förskollärare beskriver att verksamheten ger möjlighet till barns delaktighet och hur barn upplever delaktighet i den pedagogiska dokumentationen.

4.1 Urval

Studien har genomförts med tre förskollärare och sex barn på tre slumpmässigt utvalda förskolor i en kommun i norra Sverige. Från respektive förskola har en förskollärare och två barn deltagit. Ett krav för att delta var att förskollärarna skulle arbeta på en avdelning med femåringar. Två femåringar från varje avdelning har slumpmässigt valts ut. Dock har det på grund av sjukdom och bortglömda underskrifter på två av tre förskolor vid intervjutillfället bara funnits två barn med underskrivna samtyckesbrev att tillfråga.

4.2 Kvalitativ forskningsintervju

Studien utgår från den kvalitativa forskningsintervjun som datainsamlingsmetod. I likhet med Kvale och Brinkmann (2014) är målet att fånga barn och förskollärares egna perspektiv på barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen där målet är att få ut detaljerade beskrivningar. Kvale och Brinkmann menar vidare att genom den kvalitativa forskningsintervjun produceras kunskap i samspelet och i samverkan mellan den som intervjuar och den som intervjuas. Forskningsintervjun är ett professionellt samtal med en struktur och ett syfte som bygger på vardagslivets samtal där det sker ett utbyte av åsikter om ett tema av gemensamt intresse. Samtal är en grundläggande form av mänsklig interaktion som ger möjlighet att lära känna andra människor samt få kunskap om den värld de lever och deras erfarenheter, känslor och attityder (Kvale & Brinkmann, 2014).

Utifrån studiens syfte och frågeställningar formulerades intervjufrågor (se bilaga 3 & 4) till förskollärarna respektive barnen. Intervjuer kan ha olika grad av standardisering vilket handlar om frågornas utformning och inbördes ordning där intervjun antingen är helt standardiserad, halvstandardiserad eller ostandardiserad (Patel & Davidson, 2001). Studien har i likhet med Patel och Davidson (2001) använt sig av halvstandardiserade intervjuer där frågorna formulerats i förväg och sedan ställts till varje intervjuperson i samma ordning. Dock har följdfrågor förekommit som formulerats under själva intervjun vilket drar ner graden av standardisering. Detta har gjorts utifrån att det är ett specifikt ämne som undersökts där det insamlade datamaterialet från intervjuerna behöver kunna ge svar på studiens forskningsfrågor. Intervjuer kan även ha olika grad av strukturering vilket handlar om hur mycket svarsutrymme den som intervjuas har där intervjun antingen är helt strukturerade, halvstrukturerade eller ostrukturerade (Patel & Davidson, 2001). Intervjuerna i denna studie har varit halvstrukturerade med intention att ge ett stort svarsutrymme för att få fatt i intervjupersonernas egna beskrivningar, upplevelser och erfarenheter kring ämnet där följdfrågorna både ställts för att utvidga svar men också för att rikta in fokus på ämnet igen. Frågorna som formulerats i förväg har varit strukturerade i låg grad där de i likhet med Patel och Davidson varit öppna frågor med

stort svarsutrymme. Dock har följdfrågor med mindre svarsutrymme förekommit under intervjuerna. Alla som intervjuats har i slutet av intervjun fått möjlighet att göra ett tillägg om de upplevt att de haft mer att berätta.

I likhet med Källström Cater (2015) har även barn intervjuats i studien för att få en mer grundlig förståelse av barnens perspektiv och upplevelser där själva intervjuproceduren varit likadan som för förskollärarna. Källström Cater framhåller vidare att en persons ålder inte bör ändra intervjuproceduren och att det i forskning om barns villkor i samhället är nödvändigt få fatt i barns erfarenheter och perspektiv. Det är inte tillräckligt med antaganden av vuxna om vad barn erfar, hur de tänker om och hanterar sina upplevelser. Barnens intervjufrågor har däremot varit formulerade på ett annat sätt än förskollärarnas där begreppet pedagogisk dokumentation inte funnits med.

4.3 Genomförande

Studien inleddes med att en första kontakt togs via besök på respektive förskola och avdelning där studiens syfte kort presenterades. En förskollärare på varje avdelning tillfrågades att delta och tid för intervjuer bokades in. Med hjälp av förskollärarna delades ett informations- och samtyckesbrev (se bilaga 1) ut till barnens vårdnadshavare. Intervjuerna genomfördes under fyra dagar där förskollärarna på respektive avdelning blev intervjuad dagen innan barnen från samma avdelning. Syftet med det var att barnen skulle få träffa mig innan deras intervjuer så att de skulle känna sig mer bekväma med hänsyn till den maktrelationen som kan uppstå i intervjusituationen (Källström Cater, 2015). De femåriga barnen på avdelningen hade i förväg blivit informerade av förskollärarna att det skulle komma en student och intervju två stycken. Dock bestämdes inte vilka barn som skulle intervjuas förrän dagen intervjun genomfördes. Detta innebar att de två barn som deltog i studien tillfrågades samma dag som intervjun skedde.

Intervjuerna med förskollärarna inleddes med att de fick skriva under ett informations- och samtyckesbrev (se bilaga 2). Alla intervjuer med förskollärarna genomfördes på respektive avdelning där förskollärarna fick avgöra var intervjun skulle ta plats. På förskola 1 satt vi på specialpedagogens kontor där intervjun tog cirka 20 minuter. På förskola 2 satt vi i personalrummet där intervjun tog cirka 10 minuter och på förskola 3 satt vi i ett vilorum där intervjun tog cirka 30 minuter. Intervjuerna med barnen inleddes i likhet med Källström Cater (2015) med småprat där de efter en stund informerades om studien och att jag ville ställa några frågor där det betonades att det inte finns något rätt eller fel svar och att barnen sitter på mycket kunskap om det som ska studeras. Kunskap som bara de innehar. De fick även ge sin förståelse av begrepp som upprepades i intervjufrågorna så att det blev tydligt vad barnen gav begreppen för innebörd (Källström Cater, 2015). Vid genomförandet av intervjuer med barnen har dessa genomförts två och två. Detta för att barnen skulle känna sig tryggare vid intervjutillfället samt för att jämna ut maktrelationen mellan mig som vuxen och de som barn. Detta betonar även Källström Cater som även menar att det alltid finns en dimension av makt mellan forskare och informant och den relationen blir särskilt ojämn när det är ett vuxen som intervjuar och ett barn som blir intervjuad. Alla intervjuer med barnen har genomförts på respektive avdelning där förskolläraren eller barnen tagit beslutet var intervjun skulle ta plats. På förskola 1 satt vi på golvet på avdelningens kontor, på förskola 2 satt vi vid ett bord i avdelningens målrum och på förskola 3 satt vi i soffan och på golvet i avdelningens lekrum. Varje intervju tog cirka 10 minuter.

Samtliga intervjuer med förskollärare och barn antecknades med dator eller spelades in via ljudupptagning på mobil där alla deltagare i studien vid intervjutillfället tillfrågats om de godkänner ljudupptagning under intervjun. Detta i enlighet med Patel och Davidson (2011) som framhåller att metodens fördel är att svaren från den som intervjuas registreras exakt. Dock menar Patel och Davidson vidare att nackdelen med ljudupptagning är att det är väldigt kostsamt i tid att skriva ner intervjuerna och att närvaron av ljudupptagningsverktyget kan påverka svaren. Om någon deltagare inte känt sig bekväm med ljudupptagning har alternativet att föra anteckningar erbjudits. Vid ett intervjutillfälle har anteckningar förts istället för ljudupptagning utifrån önskemål av den intervjuade. Anteckningar har då först på dator med intentionen att kunna anteckna fortare för att i så liten mån som möjligt behöva avbryta den som intervjuades. I slutet av intervjun lästes anteckningarna upp så att den intervjuade fick möjlighet att avgöra att alla svar kommit med och att det motsvarade det som sagts. När intervjun avslutats förtydligades anteckningarna ytterligare i enlighet med Patel och Davidson som även framhåller att detta är viktigt att göra direkt efter intervjun. Transkribering av det insamlade materialet har gjorts så fort som möjligt efter intervjun, där informationen från ljudupptagningarna överförts till skrift till ett Worddokument genom att ljudupptagningarna lyssnats på, stoppats och spolats tillbaka för att allt som sades ska komma med. I dokumentet är även pauser och reaktioner som till exempel skratt inskrivet.

4.4 Etiska överväganden

Studien har utgått från Vetenskapsrådet (2002) fyra forskningsetiska principer: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet innebär att forskaren ska informera alla som berörs av forskningen om syftet med undersökningen och hur undersökningen kommer genomföras. Alla deltagare i studien har blivit informerade om studiens syfte och villkor för deltagande. Deltagarna har informerats om att deras medverkan är frivilligt och att de när som helst kan avbryta sitt deltagande. De har även informerats om att det inte kommer gå att identifiera vem som deltagit i studien och all insamlad data under studien kommer endast att nyttjas i forskningssyfte och förstöras när arbetet är klart och godkänt.

Samtyckeskravet innebär att i en undersökning är det deltagarna själva som har rätten att bestämma över sitt deltagande där forskaren ska inhämta samtycke från alla undersökningsdeltagare och uppgiftslämnare. Om deltagarna i undersökning är under 15år måste samtycke från vårdnadshavare inhämtas. Utifrån detta har undertecknat samtycke samlats in från förskollärare och vårdnadshavare då barnen är under 15 år. Ett muntligt samtycke från barnen har också krävts innan intervjuerna där barnen fått information om vad syftet med intervjuerna är.

Konfidentialitetskravet innebär att uppgifter om alla som deltar i en undersökning ska förvaras så att inga obehöriga kan ta del av uppgifterna och att alla deltagare ska ges största möjliga konfidentialitet. Alla uppgifter, särskilt det som kan anses vara etiskt känsliga, om identifierbara personer ska antecknas, förvaras och avrapporteras så att utomstående inte kan identifiera enskilda människor. All insamlad data i studien som antecknats innehåller inga namn på varken förskola, avdelning, förskollärare eller barn. All ljudupptagning ligger på min personliga mobil som ingen annan har tillgång till där ljudfilerna är oidentifierbara. Det presenterade resultatet i studien kommer göra det omöjligt att identifiera vem som deltagit i studien.

All insamlad data i studien kommer endast att användas i syfte till detta arbete och efter att arbetet är inlämnat och godkänt kommer all data att förstöras. Detta i enlighet med Vetenskapsrådet (2002) som beskriver att nyttjandekravet innebär att alla uppgifter om enskilda personer får endast användas i forskningssyfte.

4.5 Bearbetning, tolkning och analys

I likhet med Rennstam och Wästerfors (2015) har bearbetningen av insamlad data skett utifrån tre grundläggande arbetssätt som består av att sortera, reducera och argumentera. Ljudupptagningarna samt anteckningarna från intervjuerna har skrivits ned till ett Worddokument för varje intervju döpt efter förskola 1, 2 eller 3 samt förskollärare eller barn. Detta har gjorts för att sortera insamlad data. I likhet med Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) inleddes analysen av det insamlade datamaterialet redan vid transkriberingen genom att man lär känna sitt material och kan inleda tolkningsarbetet. Utifrån det har det insamlade materialet reducerats genom att färgmarkeringar gjorts i varje Worddokument av sådant som besvarar forskningsfrågorna samt övrigt vilket ansetts viktigt för studiens syfte där det som varit irrelevant för studien reducerats bort. Rennstam och Wästerfors menar vidare att när studiens material sorterats och reducerats kommer det tredje steget i att analysera kvalitativt material, nämligen att argumentera. Detta innebär att forskningsfrågorna i studien har besvarats genom att titta på det sorterade och reducerade materialet ur ett sociokulturellt perspektiv där resultatet formulerats med hjälp av teorins begrepp och perspektiv samt tidigare forskning. Ur analysen och argumentationen framkom och synliggjordes det tydliga mönster där dessa kategoriserades till tre olika teman under forskningsfråga 1; Hur beskriver förskollärare att verksamheten ger barn möjlighet till delaktighet i den pedagogiska dokumentationen? och ett tema under forskningsfråga 2; Hur upplever barn att de är delaktiga i den pedagogiska dokumentationen? Teman under forskningsfråga 1 är: *Pedagogisk dokumentation som ett verktyg för dokumentation, utvärdering och planering av verksamheten, Pedagogisk dokumentation som ett verktyg att synliggöra* samt *Barns delaktighet i pedagogisk dokumentation, olika innebörd i olika sammanhang*. Tema under forskningsfråga 2 är: *Frånvaro av delaktighet*.

5. Resultat

I det här avsnittet presenteras resultatet av det insamlade datamaterialet. Syftet med denna studie var att analysera vilka möjligheter barn ges till delaktighet i pedagogisk dokumentation genom att söka svar på forskningsfrågorna; Hur beskriver förskollärare att verksamheten ger barn möjlighet till delaktighet i den pedagogiska dokumentationen? Hur upplever barn att de är delaktiga i den pedagogiska dokumentationen? Ur analysen framträdde teman under varje forskningsfråga vilka också utgör rubriker i kommande resultatavsnitt. Teman under forskningsfråga 1 är: *Pedagogisk dokumentation som ett verktyg för dokumentation, utvärdering och planering av verksamheten, Pedagogisk dokumentation som ett verktyg att synliggöra* samt *Barns delaktighet i pedagogisk dokumentation, olika innebörd i olika sammanhang*. Teman under forskningsfråga 2 är: *Dokumenterade i olika sammanhang, Dokumentationen tillhör någon annan* samt *I förskolan bestämmer personalen*.

5.1 Hur beskriver förskollärare att verksamheten ger barn möjlighet till delaktighet i den pedagogiska dokumentationen?

5.1.1 Pedagogisk dokumentation som ett verktyg för dokumentation, utvärdering och planering av verksamheten

Förskollärarna beskriver att de använder pedagogisk dokumentation som ett verktyg för att dokumentera, planera och utvärdera verksamheten. Det kan till exempel handla om att hjälpa personalen att utvärdera ett temaarbete där de via foto dokumenterar arbetets olika delar såsom introduktion av arbetet, genomförandet och sedan titta på bilderna efteråt hur det blev och göra en analys. Dock nämns inte barns delaktighet i denna process utan det tycks vara personalen som tittar på bilderna efteråt och tillsammans i arbetslaget analyserar resultatet. En av förskollärarna beskriver att den pedagogiska dokumentationen används dels individuellt och dels kollektivt

Dels den egna individuella dokumentationen. Då sitter vi själv och dokumenterar det vi jobbar med enskilt. Typ samlingar och sådant där som vi har då vi jobbar med Bornholm (Förskollärare på förskola 2).

Sen har vi också på våra arbetslagsplaneringar pedagogisk dokumentation. Vi börjar varje planering med att utvärdera det vi har gjort under de veckor vi har jobbat. Sen planerar vi ju för kommande period. Vi börjar alltid med att utvärdera det vi har gjort (Förskollärare på förskola 2).

Den individuella dokumentationen tycks fokusera på att dokumentera den undervisning som den enskilda förskolläraren ansvarar för, planerar och genomför. Det handlar främst om enskild undervisning vid rutinsituationer i exempelvis samlingar. Den kollektiva dokumentationen sker i arbetslaget vid arbetslagsplaneringar där dokumentationen grundar sig i en utvärdering av det

arbete som skett under en de veckor ett temaarbete pågått och där hela arbetslaget är involverad. Utifrån utvärderingen planeras sedan arbetet för den kommande perioden. Utvärdering ses som särskilt viktigt i den pedagogiska dokumentationen för att kunna se vad som har varit bra och mindre bra för att kunna ändra i planeringen

Ja att vi naturligtvis ska komma ihåg vad vi har gjort så vi kan se om det var bra eller dåligt. (Förskollärare på Förskola 3).

Den pedagogiska dokumentationen i verksamheten tycks användas som ett verktyg till att utveckla arbetet och utbildningen i verksamheten.

5.1.2 Pedagogisk dokumentation som ett verktyg att synliggöra

Förskollärarna beskriver att de använder pedagogisk dokumentation som ett verktyg för att synliggöra i verksamheten. Det kan till exempel handla om att hjälpa personalen att få inblick i verksamheten där de genom att synliggöra den via dokumentation får information som kan leda till utveckling. En förskollärare beskriver att den pedagogiska dokumentationen används dels vid temaarbete och dels vid arbetet av miljöns utformning

Vi jobbar kring barnen och till exempel vid ett tema eller arbete. Oftast använder vi Ipad för att ta bilder. Där vi ser hur processen går till. Hur barnen gör på vägen dit. Till exempel i skapande (Förskollärare på förskola 1)

Vi pratar med varandra till exempel om en lärmiljö inte funkar. Vad är det som inte funkar? Vad gör vi för att det inte funkar? Sen tittar vi på barnen. Vilka leker de med? I vilka situationer funkar barnen och med vem? Där är det anteckningar vi för (Förskollärare på förskola 1)

Dokumentationen vid temaarbete tycks fokusera på att dokumentera hur barnen går tillväga vid till exempel skapande där de via foto dokumenterar olika delar av processen för att synliggöra barnens läroprocess. Dokumentationen vid arbetet av miljöns utformning tycks fokusera på att dokumentera barnens sociala samspel och interaktion via anteckningar för att synliggöra på vilket sätt miljön och personal är medskapare. Dock nämns inte barns delaktighet i någon av dessa processer utan det tycks vara personalen som samtalar och reflekterar kring dokumentationen. Synliggöra det barnen gjort tycks ses som särskilt viktigt i den pedagogiska dokumentationen. En av förskollärarna beskriver den även viktig för att kunna förmedla vad som sker i verksamheten till vårdnadshavarna

Men för mig är dokumentationen det man har gjort. Ja det är väl dels att föräldrarna ska se att det här har vi gjort. Vi vill ju visa (Förskollärare på förskola 3)

Dokumentation tycks fokusera på att synliggöra verksamheten för vårdnadshavarna där varken samtal och reflektion eller barns delaktighet nämns.

5.1.3 Barns delaktighet i pedagogisk dokumentation, olika innebörd i olika sammanhang

Förskollärarna beskriver att barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen främst sker via foto men också via videoinspelning och barnens portfolio vilken förskollärarna förklarar som en pärm för varje barn i vilken de samlar foton på barnet. Barns delaktighet i pedagogisk dokumentation framhålls även som ett förbättrings- och utvecklingsarbete. Det framhålls bland annat att barnen bör vara mer delaktiga i förskolans arbete med pedagogisk dokumentation och att det idag finns brister. En förskollärare beskriver att det är endast via foto samt barnens portfolio som barnen är delaktiga i den pedagogiska dokumentationen

När vi gjort en sak och dragit ut det på bild så samtalar vi med barnen om det. Det är vårt sätt. Det är så vi har dem delaktig. (Förskollärare på förskola 1)

Fotodokumentation tycks vara ett hjälpmedel för samtal och reflektion men ses även som den enda pedagogiska dokumentation i verksamheten där barnen är delaktiga. Vidare beskriver förskolläraren att fotodokumentationen som finns i verksamhetens hall ses som särskilt betydelsefull för barnens delaktighet i den pedagogiska dokumentationen

Foton på barnen sätter vi upp på vår anslagstavla ute i hallen. För barnens skull. Vi upplever att barnen är där och tittat vad vi har gjort, då kan vi föra ett samtal med dem om det. Även för föräldrars skull. Då kan de ha ett samtal med sina barn. Barnen får bearbeta händelsen en gång till. (Förskollärare på förskola 1)

Fotodokumentationens syfte och placering tycks främst handla om upplevelsen av samspel mellan barn och personal samt barn och vårdnadshavare där dokumentationen ses som ett viktigt verktyg till samtal och reflektion, relationen mellan barn och vårdnadshavare samt ytterligare bearbetning för barnen. Även barnens portfolio framhålls av förskolläraren som meningsfull för barnens delaktighet i den pedagogiska dokumentationen i verksamheten

Jag tänkte det här med att barnen delaktiga. De har varsin personlig pärm med olika flikar utifrån läroplanen. De är tillgänglig för barnen och barnen tittar på ofta i dem. ... Barnen tittar tillbaka på hur de gjorde. (Förskollärare på förskola 1)

Barnens portfolio tycks ses som särskilt viktig i att barnen är delaktiga i den pedagogiska dokumentationen genom att den alltid är tillgänglig för barnen och att de via dokumentationen kan se sin utveckling. Dock lyfts varken samtal eller reflektion kring den. Trots att förskollärarna framhåller att barnen bör vara mer delaktiga i pedagogisk dokumentation råder dock olika uppfattningar om hur detta ska ske. En förskollärare beskriver barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen genom att barnen finns i vissa delar av planerings- och dokumentationsprocessen

Eftersom vi försöker att fånga upp hur barnens intressen och utifrån det planera aktiviteter. Så de är ju delaktiga i om man säger förstadiet och i genomförandet och till exempel vi tar kort och så vid aktiviteten kan man göra dokumentation efteråt med bilder. (Förskollärare på förskola 2)

Barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen tycks ses genom att barnen finns i dokumentationen samt att planeringen av aktiviteter i verksamheten utgår från barnen där de också sedan deltar. Dock lyfts varken samtal eller reflektion. Även personalens förhållningssätt beskrivs som viktig aspekt för barns möjlighet att bli delaktiga i den pedagogiska dokumentationen. Där personalens kommunikation och interaktion med barnen tycks ses som särskilt viktigt i att arbetet med barns delaktighet i pedagogisk dokumentation brister

... vi började fundera över det här. Hur gör vi egentligen? Samma sak som om vad vi ska göra för något, det bestämmer ju inte dem. Det bestämmer ju vi. Och det där kan vi nog bli lite bättre på. Tror jag. Vi kan ju ställa frågorna. ... De har säkert uppfattningar och åsikter om saker men vi är för dåliga på att fråga. Så nej, de är ju inte delaktiga i det. Det är de inte. Det kan jag inte säga. (Förskollärare på förskola 3)

Trots en medvetenhet om att förskollärarnas kommunikation och interaktion med barnen är avgörande för barnens möjlighet att vara delaktiga i den pedagogiska dokumentationen brister det i praktiken.

5.2 Hur upplever barn att de är delaktiga i den pedagogiska dokumentationen?

5.2.1 Frånvaro av delaktighet

Barnen beskriver att de blir dokumenterade i verksamheten vid till exempel skapande, lek, utomhusvistelse, firande av högtider samt rutinsituationer som samling. Dock uttrycks varken samtal eller reflektion vid dokumentationstillfällena.

När vi pysslar ibland. Och när vi... när vi brukar leka och vara osams. (Barn på förskola 1)

Barnen tycks uppleva att de blir dokumenterade i olika sammanhang i förskolan, både vid situationer initierade av barnen själva samt situationer initierade av personalen där personalen bland annat dokumenterar deras sociala samspel. Barnen beskriver att de framförallt dokumenteras via foto och videoinspelning där de bland annat beskriver att de känner att det är meningsfullt att delta och att det upplevs som roligt genom att de tycker om att se hur glada de är. Barnen uttrycker dock att varken samtal eller reflektion sker vid eller efter dokumentationstillfällena. Det tycks finnas ett intresse bland barnen kring dokumentationen eftersom de bland annat beskriver att de brukar titta ibland samt tjuvkika på den. Ett av barnen beskriver även att de själva använt sig av dokumentationsmetoden foto och videoinspelning i förskolan

Ja vi har gjort det när vi snurrar med kjolar. Ja en del filmade och ja en del tog kort. Det var bara en av oss som satt och tog kort. Vi turades om att snurra och ta kort. Vi har med... vi satte i den där... i den där. I den där plattan. Ja det var jättekul. Det gick hela tiden så här fort. Vi kunde snurra jättemycket! (Barn på förskola 1)

Barnen tycks finna sammanhanget meningsfullt och roligt där barnen tycks uppleva situationen genom dokumentationsverktyget. Dock lyfts varken samtal eller reflektion vid dokumentationstillfället. Barnens erfarenheter kring vem som dokumenterar i förskolan är delad. Ett av barnen beskriver att det bara är personalen som dokumenterar i verksamheten

Näääääeee, näääääeeee. Typ. Jag vill inte låna någon Ipad för jag har en Ipad.
(Barn på förskola 2)

I sammanhanget tycks det osannolikt att barn dokumenterar i verksamheten där det ses som en självklar uppgift för personalen. Utöver detta uttrycker barnen även ett intresse kring dokumentationen genom en vilja att påverka om dokumentation ska sättas upp och var den ska sitta i verksamheten. Barnen beskriver uppsatt fotodokumentation i verksamheten på till exempel verksamhetens väggar och hall där de framhåller att den tillhör någon annan. Ett av barnen beskriver dokumentationen i verksamhetens hall

Ja det har vi, men inte våra. Det är frökens. ... Ingen, föräldrarna (Barn på förskola 1)

Trots en medvetenhet om fotodokumentationen i hallen uttrycks ett ointresse då den upplevs tillhöra personalen samt vara för vårdnadshavarnas skull. Upplevelsen om vem dokumentationen tillhör tycks ses som särskilt viktigt för barnens intresse och känsla av delaktighet i den. Dokumentation är även den som en av förskollärarna beskriver som särskilt viktig för barns delaktighet i verksamhetens pedagogiska dokumentation.

6. Diskussion

I det här avsnittet presenteras metoddiskussionen där jag reflekterar över och kritiskt granskar studiens val av metod och vad som kan tänkas påverkat denna studie. I resultatdiskussionen diskuteras sedan resultatet i relation till studiens syfte, det teoretiska perspektivet samt tidigare forskning. Slutligen diskuteras implikationer för yrkesuppdraget samt förslag till fortsatt forskning.

6.1 Metoddiskussion

Datainsamlingsmetoden bestod av intervjuer med tre förskollärare samt sex barn på tre olika förskolor där den valda metoden fungerade väl för att få svar på studiens forskningsfrågor. Intervjuerna har utgått från ett visst antal öppna frågor som ställts i samma ordning till samtliga förskollärare och barn. I likhet med Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) har det under intervjuerna ställts följdfrågor för att komplettera intervjufrågorna för att få mer utförliga svar. Vid transkriberingen av materialet upptäcktes dock att många av följdfrågorna, framförallt till barnen, var slutna eller ledande frågor vilket ledde till att svaren oftast blev korta. Trots detta ansåg jag att det insamlade materialet räckte till denna studie om än utförligare svar på vissa delar av barnen önskats. Den begränsade tiden innebar att sex intervjuer på tre olika förskolor tog väldigt mycket tid. Trots detta kändes det för studiens syfte viktigt att från flera olika förskolor få både förskollärares och barns beskrivningar, upplevelser och erfarenheter. Om det funnits tid hade ytterligare intervjuer gjorts eller så hade intervjuerna kompletterats med datainsamlingsmetoden observation för att visa på ett ännu tydligare mönster i resultatet. Eftersom studiens syfte var att undersöka barns delaktighet i pedagogisk dokumentation har det varit en viktig aspekt att få fatt i barns egna röster vilket även inneburit den största svårigheten i studiens genomförande. Detta följde av formulering av barnens intervjufrågor där begreppet pedagogisk dokumentation inte togs med. Efter mycket övervägande tog jag beslutet att detta blev en för svår term för barnen att greppa. Därför har andra frågor behövts ställas till barnen för att kunna få svar på den andra forskningsfrågan där begreppet pedagogisk dokumentation byts ut mot foto, videospelning samt teckningar där barnen fått svara på om de uppfattar att det sker samtal kring dessa dokumentationer. Detta kan ha påverkat resultatet då jag i förväg bestämt vilka dokumentationsmetoder barnen fick frågor om. Det har även inneburit att den förhandsinformation barnen fått om studien i likhet med Vetenskapsrådet (2002) inte innehållit ordet pedagogisk dokumentation. Barnen har även i sina intervjuer fått frågor om vem de tycker bestämmer på förskolan vilket i sig inte har med pedagogisk dokumentation att göra men är något som kan påverka barnens upplevelse av delaktighet och deras möjlighet till delaktighet. Detta resulterade i att barnens intervjufrågor blev många fler än förskollärarnas med intentionen att få så mycket information som möjligt. Det har funnits i åtanke att barnen skulle tappa intresset innan alla intervjufrågor ställts men det har gått över förväntan med barnens tålamod och villighet att svara på frågorna. Under alla intervjuer utom en har ljudupptagning gjorts med mobiltelefon där det inte har kompletterats med anteckningar. Detta på grund av att jag vid första intervjun bara tog anteckningar på önskemål av den som intervjuades och insåg då hur svårt det var att koncentrera sig på själva intervjun och den som intervjuas. Detta innebar att intervjupersonens gester och kroppsspråk inte har fångats vilket är fördelen med stödanteckningar vid intervju (Eriksson- Zetterquist & Ahrne, 2015). Transkriberingen av ljudupptagningarna har också varit oerhört tidskrävande vilket Patel och Davidson (2001) framhåller som den största nackdelen med ljudupptagning. Däremot bestod studiens insamlade

data av väldigt mycket material så den nackdelen vägdes upp av fördelen att analysen av det insamlade materialet inleddes redan vid transkriberingen genom att jag då lärde känna mitt material och kunde inleda tolkningsarbetet (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015).

I likhet med Källström Cater (2015) har det i studien funnits en medvetenhet om att tolkning av barnintervjuer färgas av mina egna erfarenheter samt att barn inte uttrycker sig på samma sätt som vuxna eller har tillgång till samma ord och synonymer. Detta har inneburit att en uppmärksamhet riktats på olika möjliga relationer mellan vad barnen sagt och vad barnen kan ha menat. Källström Cater menar vidare att det barn uttrycker ibland kan verka ologiskt för en vuxen där det i studien varit viktigt att i den mån det går försöka behandla barnens svar på samma sätt som de vuxnas. I likhet med Källström Cater har barnen innan intervjuerna fått ge sin förståelse av begrepp som upprepas i intervjufrågorna så att jag vid tolkningen av intervjuerna hade en förståelse för vilken innebörd barnen gav begreppen. En medvetenhet har också funnits kring att dagsformen för barnet och intresset för ämnet och frågorna kan påverka barnets svar samt det faktum att barnen intervjuats två och två vilket innebär att barnen kan påverkas av varandra samt kan ändra sitt svar efter vad den andra säger. I likhet med Patel & Davidson (2011) har även en medvetenhet funnits kring närvaron av ljudupptagningsverktyget vilken kan påverka den som intervjuas svar där den intervjuade kan bli mindre avslappnad och formulera sina svar efter detta.

Kvale och Brinkmann (2014) beskriver ett forskningsresultats tillförlitlighet i relation till om ett resultat kan reproduceras av andra forskare och vid andra tidpunkter där det handlar om ifall intervjupersonerna kommer ge olika svar till olika intervjuare och om ifall de kommer förändra sina svar under en intervju. I likhet med Kvale och Brinkmann ställs under intervjuerna i denna studie följdfrågor varav en del ledande utan att det är en medveten del av intervjun. Detta innebär att det blir svårt för andra att reproducera studiens resultat då följdfrågorna till viss del påverkar resultatet. Vilket i sig inte behöver ses som en nackdel. Kvale och Brinkmann framhåller vidare att även om det är önskvärt att öka intervjuresultats tillförlitlighet så kan det även motverka variationsrikedom och kreativitet där resultatet blir mer om intervjuaren får improvisera och använda sin egen intervjustil. För att öka studiens tillförlitlighet finns det i studiens metod noggranna beskrivningar om hur studien gått tillväga för att samla in data och ur det framstället ett resultat.

6.2 Resultatdiskussion

6.2.1 Förskollärarnas olika kunskaper ger konsekvenser för barns delaktighet

Resultatet visar på att pedagogisk dokumentation används i förskolorna som ett redskap att dokumentera, utvärdera och planera samt att synliggöra verksamheten. Dock lyfts varken samtal eller reflektion av förskollärarna vid flera av dessa dokumentationer vilket innebär att i likhet med Svenning (2011) används begreppen dokumentation och pedagogisk dokumentation synonymt i förskolorna. Utifrån förskollärarnas beskrivningar tycks det som gör en dokumentation pedagogisk handla mer om vad syftet med själva dokumentationen är än *hur* den används vilket Svenning (2011) framhåller är en viktig faktor. Resultatet synliggör att förskolorna använder pedagogisk dokumentation som ett redskap till utvärdering av samt att synliggöra verksamheten där lärmiljön samt barnens sociala samspel inte fungerar och då sker samtal och reflektion endast med övrig personal. I likhet med Säljö (2014a) används själva dokumentationen som ett medierande redskap av förskollärarna för att se och minnas vad de arbetat med i verksamheten och vilka lärprocesser som skett och kring den använder de det medierande redskapet språket för att tillsammans reflektera och analysera över hur de kan utveckla arbetet i verksamheten. I likhet med Jakobsson (2012) blir det även en samspejlsituation där flera perspektiv får mötas vilket ger möjlighet att förändra varandras perspektiv och tankegångar där de genom detta kan utveckla arbetet framåt. Detta gör att pedagogisk dokumentation är approprierad och ger möjlighet till att en proximal utvecklingszon uppstår när förskollärarna tillsammans analyserar dokumentationen. På så sätt blir pedagogisk dokumentation en viktig del i att utveckla verksamheten och höja kvaliteten. I likhet med Skolverket (2015) verkar förskolorna utifrån resultatet använda den pedagogiska dokumentationen som ett underlag till det systematiska kvalitetsarbetet där de utifrån den pedagogiska dokumentationen planerar och utvecklar utbildningen. Däremot nämns inte barns delaktighet trots att både skollagen, läroplanen och barnkonventionen framhåller att barn ska ges möjlighet till att delta i arbetet och att deras röster ska lyftas samt att de är delaktiga i verksamhetens utvärdering (SFS, 2010:800; Skolverket, 2016; UNICEF, 2009). Skolverket (2016) framhåller att systematiskt kvalitetsarbete i förskolan ska leda till utveckling av verksamheten och höja måluppfyllelsen. Detta ökar förskolans kvalitet, det vill säga hur verksamheten möjliggör varje barns lärande och utveckling. Problemet är att om barnen inte är delaktiga i arbetet där de ges möjlighet att ge sitt perspektiv och bidrag är det svårt att utveckla verksamheten så att den möter barnen. Genom att inte vara delaktiga i verksamhetens pedagogiska dokumentation är barnen i förlängningen inte heller delaktiga i sitt eget lärande och utveckling. Sheridan och Pramling Samuelsson (2001) framhåller vikten av barns möjlighet att påverka sin egen situation och att de får uttrycka sina åsikter och tankar vilket innebär att en viktig del i att förskolan ska hålla hög kvalitet att barnen är delaktiga.

Resultatet synliggör även att förskollärarna beskriver barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen som ett förbättrings- och utvecklingsarbete där det råder olika uppfattningar om hur barn är delaktiga i pedagogisk dokumentation. Detta bekräftar det Elfström (2013) framhåller om att trots det stora genomslaget som pedagogisk dokumentation fått så råder det även olika uppfattningar om vad begreppet står för vilket även påverkar barnens delaktighet i den. En förskollärare beskriver barns delaktighet i verksamhetens pedagogiska dokumentation via samtal kring foto de skrivit ut när de gjort någonting vilket stämmer överens med Svenning

(2011) som menar att dokumentation blir pedagogisk när den leder till tolkning, reflektion och analys samt när den används i en pedagogisk process för att synliggöra olika förståelsesätt. I det här sammanhanget får barnen vara delaktiga och ges möjlighet att delge sin tolkning, reflektion samt förståelsesätt via samtalet. Dokumentationen blir denna kontext i likhet med Säljö (2014a) ett integrerat medierande redskap för att se och minnas vad de gjort och samtalet ett medierande redskap för att uttrycka sina tankar och perspektiv kring dokumentationen. På så sätt blir den pedagogiska dokumentationen ett appropriierande redskap genom vilken förskollärarna och barnen medierar nya tankar genom att lyssna på andra vilket kan leda till att de ser världen på ett nytt sätt och detta innebär då att nya tankegångar approprieras och lärande möjliggörs. I likhet med Elfström (2013) blir den pedagogiska dokumentationen en utgångspunkt för att förskolan blir en plats där kunskap och kultur skapas genom att olika frågor och idéer samlas och utmanar varandra. En annan förskollärare beskriver barns delaktighet i verksamhetens pedagogiska dokumentation genom att förskollärarna utgår från barnen när de planerar aktiviteter, att barnen deltar i aktiviteten och att barnen sedan finns med i dokumentationen från aktiviteten. Dock lyfts varken samtal eller reflektion med barnen, eller vuxna, kring dokumentationen. I likhet med Svenning (2011) utgår denna pedagogiska dokumentation från ett barnperspektiv vilket påverkar barnens möjlighet till att påverka och vara delaktiga där resultatet även tyder på att det är dokumentation och inte pedagogisk dokumentation de använder sig av i sammanhanget. Begreppet pedagogisk dokumentation har här i likhet med Säljö (2000) fått en viss betydelse i verksamhetens sociala kontext där dokumentation uppfattas och har formats så att begreppet används synonymt med pedagogisk dokumentation. Detta innebär att förskollärarnas sätt att benämna och använda pedagogisk dokumentation får konsekvenser för barnens delaktighet. Resultatet visar även att det finns en medvetenhet hos förskollärarna om utebliven kommunikation och interaktion med barnen. I likhet med Jakobsson (2012) är detta en viktig aspekt till att arbetet med barns delaktighet i verksamhetens pedagogiska dokumentation brister. Om verksamhetens dokumentation ska bli pedagogisk måste den sättas i en social samspelssituation och om barnen ska få möjlighet att vara delaktiga måste de ingå i den samspelssituationen.

6.2.2 Barnen upplever frånvaro av delaktighet i den pedagogiska dokumentationen

Resultatet visar att barnen blir dokumenterade i förskolorna där de även visar ett starkt intresse för verksamhetens dokumentation och tillfällen där de fått möjligheten att själva dokumentera. I likhet med Säljö (2014a) tycks barnen hantera och erfara sin omvärld i förskolan genom dokumentationen samt dokumentationsverktyget när de själva fått använda det. Dock visar resultatet även på att både samtal och reflektion med personal kring dokumentationen uteblir vilket innebär att barnen inte ges möjlighet att vara delaktiga i verksamhetens pedagogiska dokumentation och på så sätt inte heller upplever delaktighet. Skolverket (2012) framhåller att det är av särskild vikt i arbetet med pedagogisk dokumentation att både vuxna och barn är delaktiga i att dokumentera verksamheten samt samtalar och reflekterar kring det som samlas in vilka i resultatet i de flesta fall lyser med sin frånvaro. Det innebär också att det intresse som barnen uppvisar och det lärande som skulle kunna ske genom den pedagogiska dokumentationen försvinner. Säljö (2000) menar på att människan alltid befinner sig i utveckling där det i alla samspelssituationer finns möjlighet att appropriera kunskaper från andra. När barnen inte ges möjlighet att med hjälp av språket samspela med förskollärarna kring verksamhetens dokumentation försvinner möjligheten till den proximala utvecklingszon som Jakobsson (2012) framhåller och på så sätt utmanas barnen inte i sitt lärande. Syftet med

pedagogisk dokumentation är att det ska vara ett verktyg som synliggör lärprocesser och främjar både barns och vuxnas lärande där barnen genom verktyget kan fördjupa sitt experimenterande och lärande och vuxna kan stödja barns lärande och utveckling (Lenz Taguchi, 2013).

Resultatet synliggör även fotodokumentation i en verksamhets hall vilken beskrivs som pedagogisk dokumentation av förskolläraren eftersom den ses som ett viktigt hjälpmedel till att inbjuda till och starta samtal mellan personal och barn samt vårdnadshavare och barn. Kring samma fotodokumentation uttrycker barnen ett ointresse där de upplever att dokumentationen tillhör personalen och att det endast är vårdnadshavarna som tittar på den. Fotodokumentationen har i verksamhetens sociala kontext i likhet med Jakobsson (2012) fått olika begrepp och erfarenheter integrerat i sig vilket innebär att den ses på helt olika av barnen och av förskolläraren. Förskolläraren beskriver fotodokumentationen som ett viktigt redskap i den pedagogiska dokumentationen medan barnen beskriver att redskapet inte tillhör dem. Dokumentationen verkar endast bli medierande för förskolläraren eftersom barnen inte tycks hantera och erfara sin omvärld med hjälp av den. Pramling Samuelsson och Mårdsjö Olsson (2007) menar att om vuxna vill reflektera tillsammans med barn behöver barnen vara intresserade, engagerade och finna innehållet meningsfullt för att samtala och reflektera kring det. Resultatet visar även på att barn från en annan förskola framhåller fotodokumentation på avdelningen som att den tillhör någon annan vilket även det uppfattas som ett uttryck för en frånvaro av delaktighet. Halldén (2003) menar att barns perspektiv och delaktighet är beroende av varandra där vuxna ska kunna ta barns perspektiv för att barn ska bli delaktiga. Dessa faktorer kan ha en inverkan på att barnen beskriver fotodokumentationen ointressant och att den tillhör någon annan. Upplevelsen kan grunda sig i att de inte upplever att dokumentationen innehåller deras perspektiv där deras egna idéer och uppfattningar får utrymme och synliggörs (Svenning, 2011) och därför inte blir ett medierande redskap för dem. Förskollärarens upplevelse att barnen är delaktiga tycks däremot grunda sig i ett barnperspektiv vilket innebär att hon tror att hon synliggör barnens egna idéer och uppfattningar genom dokumentationen vilket tycks leda till förskollärarens upplevelse att barnen finner dokumentationen meningsfull och känner sig delaktiga. Problemet uppstår i att den pedagogiska dokumentation som förskolläraren ur sitt perspektiv beskriver mest betydelsefull beskriver barnen ur sitt perspektiv att de inte är delaktiga i. Utifrån resultatet i likhet med Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) blir barns delaktighet inte en pedagogisk fråga trots att förskollärarna strävar att fånga barnens perspektiv genom dokumentation. Detta gör att barnens möjlighet att påverka genom delaktighet uteblir trots att läroplanerna betonar barns rätt till delaktighet (SKOLFS, 2018:50; Skolverket, 2016).

6.3 Implikationer för yrkesuppdraget

Arbetet med denna studie har gett en ökad förståelse både för pedagogisk dokumentation som verktyg samt barns delaktighet i pedagogisk dokumentation. En slutsats är att barns möjlighet till delaktighet är beroende av förskollärarnas kompetens kring verktyget. Barn i förskolan ska ges möjlighet att vara delaktiga i arbetet med pedagogisk dokumentation och förskollärare måste få den kompetens som behövs kring verktyget annars brister verksamheten i att ge barnen möjlighet att vara delaktiga. Eftersom verktyget används kontinuerligt i förskolans verksamhet är det viktigt att eventuellt satsa på fortbildning inom ämnet. Barnen behöver få vara delaktiga i den verksamhet som ska verka för deras bästa och där deras lärande ska utmanas samt utvecklas. Hur ska förskolan annars kunna tillmötesgå den viktigaste kunden, barnen?

6.4 Förslag till fortsatt forskning

Eftersom denna studie bara är en litet axplock skulle det för fortsatt forskning vara intressant att vidare undersöka hur och när barn upplever delaktighet i pedagogisk dokumentation i förskolan för att få ett ännu tydligare mönster där fler förskollärare och barn från fler förskolor får ge sitt perspektiv. Det skulle även vara intressant att vidare undersöka barns perspektiv på hur de upplever delaktighet och möjlighet att få vara med och påverka i förskolans verksamhet överlag.

Referenser

- Dahlberg, G & Elfström, I. (2014). Pedagogisk dokumentation i tillblivelse. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 19(4-5), 268-296.
- Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A. (2014). *Från kvalitet till meningsskapande: postmoderna perspektiv - exemplet förskolan*. (3. uppl.) Stockholm: Liber.
- Eidevald, C. (2017). *Systematiska analyser för utvärdering och utveckling i förskolan: hallå, hur gör man?.* (Andra upplagan). Stockholm: Liber.
- Elfström, I. (2013). *Uppföljning och utvärdering för förändring: Pedagogisk dokumentation som grund för kontinuerlig verksamhetsutveckling och systematiskt kvalitetsarbete i förskolan*. (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet
- Engdahl, I. & Ärlemalm-Hagsér, E. (red.) (2015). *Att bli förskollärare: mångfacetterad komplexitet*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Eriksson-Zetterquist, U & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G, Ahrne & P, Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s.34-54). Stockholm: Liber
- Johansson, E. (2003). Att närma sig barns perspektiv: Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 8(1-2), 42-57.
- Halldén, G. (2003). Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1-2), 13-24.
- Hundeide, K. (2006). *Sociokulturella ramar för barns utveckling: barns livsvärldar*. Lund: Studentlitteratur.
- Håkansson, J. (2017). *Systematiskt kvalitetsarbete i förskola, skola och fritidshem: strategier och metoder*. (Andra upplagan).
- Jakobsson, A. (2012). Sociokulturella perspektiv på lärande och utveckling: Lärande som begreppsmässig precisering och koordinering. *Pedagogisk Forskning i Sverige*. 17(3-4), 152-170.
- Johannesen, N. & Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet och inflytande: några perspektiv*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Källström Cater, Å. (2015). Att intervjua barn. I G, Ahrne & P, Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s.8-16). Stockholm: Liber

Lenz Taguchi, H. (2013). *Varför pedagogisk dokumentation?: verktyg för lärande och förändring i förskolan och skolan*. (2., [rev. och uppdaterade] uppl.) Malmö: Gleerup.

Lindgren, A-L & Sparrman, A. (2003). Om att bli dokumenterad: Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 8(1-2), 58-69.

Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (4., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Pramling Samuelsson, I. & Mårdsjö Olsson, A. (2007). *Grundläggande färdigheter - och färdigheters grundläggande*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Pramling Samuelsson, I & Sheridan, S. (2003). Delaktighet som värdering och pedagogik. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 8(1-2), 70-84.

Rennstam, J & Wästerfors, D. (2015). Att analysera kvalitativt material. I G, Ahrne & P, Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s.220-236). Stockholm: Liber

Rinaldi, C. (2006). Dokumentation och utvärdering: vilket är sambandet?. I Project Zero Reggio Children (2006). *Att göra lärande synligt: barns lärande - individuellt och i grupp* (s.78-93). Stockholm: HLS förlag.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm. Utbildningsdepartementet

Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. 2001: Children's conceptions of participation and influence in pre-school. A perspective on pedagogical quality. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 2(2), 169–194.

SKOLFS. (2018:50). *Förordning om läroplan för förskolan*. Statens skolverksförfattning.

Skolverket. (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 [Elektronisk resurs]*. ([Ny, rev. uppl.]). Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2015). *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Stockholm

Skolverket. (2012). *Uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan: Pedagogisk dokumentation*. Stockholm: Skolverket

Svenning, B. (2011). *Vad berättas om mig?: barns rättigheter och möjligheter till inflytande i förskolans dokumentation*. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Säljö, R. (2014a). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2013). *Lärande och kulturella redskap: om lärprocesser och det kollektiva minnet*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2014b). Den lärande människan – teoretiska traditioner. I Lundgren, U.P., Säljö, R. & Liberg, C. (red.). *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]* (s.251-309). Stockholm: Natur & kultur.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 11 september 2018 från Vetenskapsrådet, <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Wehner Godée, C. (2010). *Att fånga lärandet: pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier*. (2. uppl.) Stockholm: Liber.

UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Information och samtycke vårdnadshavare

Hej!

Jag heter Emma Sundqvist Risberg och studerar till förskollärare vid Luleå Tekniska Universitet. Just nu är jag inne på min sista termin och ska skriva mitt examensarbete. Syftet med studien är att analysera hur förskollärare och barn beskriver barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen. För att studera detta kommer intervjuer genomföras med förskollärare och barn. Urval av barn kommer väljas i samråd med de förskollärare som arbetar på avdelningen.

För att kunna genomföra intervjuer med barnen behöver jag vårdnadshavares tillåtelse. För att på bästa sätt kunna fokusera på samtalet och underlätta i analysarbetet kommer intervjuerna att spelas in med hjälp av telefon. Om barnet känner sig obekvämt med detta kommer anteckningar att föras istället. Studien utgår från de forskningsetiska regler som Vetenskapsrådet gett ut (ni hittar dem på www.vr.se). Det innebär att det för barnet är helt frivilligt att delta. Barnen kommer också bli informerade om att de när som helst kan avbryta sin medverkan. Det insamlade materialet (ljudupptagningarna/anteckningarna) kommer endast att användas till denna studie och kommer förvaras oåtkomligt för obehöriga. Uppgifter om barn och verksamhet kommer att behandlas enligt regler om sekretess. Barnen kommer vara helt anonyma och i arbetet kommer varken barnens, förskollärares eller verksamhetens namn att synas. Ingen identifiering kommer alltså att vara möjlig. När arbetet är inlämnat och godkänt kommer allt insamlat material att förstöras. Det färdiga arbetet kommer att vara publicerat och sökbart i Luleå Tekniska Universitets publikationsdatabas; <http://ltu.diva-portal.org>.

Underskrift för samtycke att ert barn deltar i studien

Ort och datum

Signatur

Barnets namn: _____

Tack på förhand! Med vänliga hälsningar

Emma Sundqvist Risberg

Om ni har några frågor kring studien eller om ni funderar på något annat är ni välkomna att kontakta mig på telefon eller mejl.

Tel. [REDACTED]

Mejl: [REDACTED]

Information och samtycke pedagoger

Hej!

Jag är en förskollärostudent vid Luleå Tekniska Universitet som är inne på min sista termin och ska skriva mitt examensarbete. Syftet med studien är att analysera hur förskollärare och barn beskriver barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen. För att studera detta kommer intervjuer genomföras med förskollärare och barn. Min förhoppning är att du, genom en intervju, vill berätta om dina uppfattningar och erfarenheter kring detta. För att på bästa sätt kunna fokusera på samtalet och underlätta i analysarbetet kommer intervjuerna att spelas in med hjälp av telefon. Om du känner dig obekvämt med detta kommer anteckningar att föras istället.

Ditt deltagande är helt frivilligt och du får när som helst avbryta din medverkan. Alla i studien kommer att vara anonyma och uppgifter om personer eller verksamheten kommer att hanteras enligt regler om sekretess. Allt insamlat material kommer endast användas till denna studie och förvaras oåtkomligt för obehöriga. I det färdiga arbetet kommer inga namn att nämnas på varken barn, förskollärare eller verksamhet. Ingen identifiering kommer alltså vara möjlig. När det färdiga arbetet är inlämnat och godkänt kommer allt insamlat material att förstöras. Det färdiga arbetet kommer att vara publicerat och sökbart i Luleå Tekniska Universitets publikationsdatabas; <http://ltu.diva-portal.org>.

Det här informationsbrevet kommer att skrivas ut och tas med till intervjun för påskrift av samtycke.

Med vänlig hälsning

Emma Sundqvist Risberg

Ort och Datum

Signatur

Vid frågor är ni välkomna att kontakta mig på

Tel. [REDACTED]

Mejl: [REDACTED]

Intervju: Pedagoger

1. Hur länge har du arbetat som förskollärare?
2. Kan du berätta vad pedagogisk dokumentation är för dig?
3. Hur jobbar ni med pedagogisk dokumentation på avdelningen? Kan du beskriva och ge exempel på i vilka situationer/sammanhang ni använder det?
4. Vad är ert syfte med pedagogisk dokumentation?
5. Kan du beskriva och exemplifiera hur barnen är delaktiga i den pedagogiska dokumentationen?
6. Hur gör ni om ett barn inte vill bli filmad eller fotograferad? Händer det att barnen säger att de inte vill vara med?
7. Kan du beskriva och exemplifiera hur den pedagogiska dokumentationen ni genomför utvecklar verksamheten?
8. Är det någonting du vill tillägga som du tycker jag behöver veta eller glömt bort att fråga om?

Intervju: Barn

1. Kan ni berätta om en eller flera situationer när personalen fotograferar eller filmar er här på förskolan?
2. Hur upplever ni att det känns att bli filmad eller fotograferad på förskolan?
3. Händer det någon gång att ni inte vill bli filmade eller fotograferade? Hur gör ni då?
4. Kan ni berätta och ge exempel på hur personalen gör när de fotograferar eller filmar er? Frågar de er frågor om vad ni gör? Om ja, kan ni ge exempel på frågor som de ställer.
5. Brukar ni prata med personalen om bilderna eller filmerna efteråt? Kan ni ge exempel på någon situation?
6. Brukar ni filma eller fotografera på förskolan? Om ja, kan ni ge exempel på situationer när ni filmar eller fotograferar?
7. När ni ritar teckningar här på förskolan, hur brukar ni prata om era teckningar med personalen? Brukar personalen ställa frågor till er om era teckningar?
8. Berätta var ni sätter upp foton och teckningar här på förskolan? Vem bestämmer vilka foton eller teckningar som ska sättas upp?
9. Hur tycker ni att ni får vara med och bestämma på förskolan? Kan ni ge exempel på någon eller några situationer när ni har fått vara med och bestämma?
10. Hur tycker ni att personalen lyssnar när ni vill vara med och bestämma?
11. Är det någonting ni vill berätta för mig som jag inte frågat om som ni tycker jag behöver veta?